

EVLIYA ÇELEBİ'NİN MÜZİK DÜNYASI

SEYİT ALİ KAHRAMAN

DÜNYANIN en büyük se-
yahatname yazarı Ev-
liya Çelebi (1611-1685)
İstanbul'da dünyaya gelmiş
ve Mısır'da vefat etmiştir.
51 yıl boyunca gezip gördüğü yerlere ait
bütün bilgileri topladığı 10 ciltlik Seya-
hatname'si, hem coğrafya açısından hem
içerdiği konular itibarıyla eşsiz bir eserdir.
Şehir tarihlerinden mimarlık tarihine,

coğrafi ve etnoğrafik bilgilerden yetiştirilen
ürünlere, örf, âdet, geleneklerden yeme
içme kültürüne kadar akla gelebilecek her
konudan söz etmektedir. Evliya Çelebi,
güzel bir sese sahiptir. Bunun yanında iyi
bir müzik eğitimi de almış olduğundan
yaşadığı dönemin müzik hayatı ile ilgili hiç
bir yerde bulunamayacak bilgiler vermiştir.
Zamanının musiki ile ilgili esnaf gruplarını,
müzik aletlerini, müzisyenlerini ayrı ayrı

en geniş şekliyle anlatmıştır.

Aynı zamanda çok iyi bir hafız olan
Evliya Çelebi'den bir Ramazan gününde
Ayasofya Camii'nde Sultan IV. Murad'ın da
hazır bulunduğu bir sırada Kur'ân okuması
istenir. Sesini beğenen Sultan tarafından
çağrılır ve Saraya alınır. Kitapta tafsilatlı
olarak anlatılan bu bahsi kısaltarak aşağıya
alıyoruz.

BU HAKİRİN HAREM-İ HÂSSA (SARAYA) GİRİP GAZİ MURAD HAN'A KAPILANMAMIZ

1045 yılı Ramazan ayının Kadir gecesinde [04 Mart 1636] Bü-
yük Ayasofya'da her sene üç gece ibadet olunup binlerce adam
toplânır. Ben o zamanda merhum üstadımız Evliya Efendiden
hafızlığı tamamlayıp sekiz saatte hatmî şerif edip Seb'a Kıraati-
ni de kaynakları ve Şatıbî kitabıyla tamamlayıp Aşere Kıraatine
başlamıştık.

Merhum babam Derviş Mehmed Ağanın teşvikiyle o senenin
Kadir gecesinde Büyük Ayasofya'nın Bilâli Habeşî makamı olan
müezzinler mahfilinde teravih namazından Hafz Kıraati üzere
hatm-i şerifi okumaya başladım. En'am Suresini tamamlayınca
Kozbekçi Mehmed Ağa ve Silahdar Melek Ahmed Ağa mah-
fele çıktı. Yüz bin cemaatin içinde başıma altınla işlenmiş bir
Yusuf tacı giydirerek "Buyurun sizi saadetlü padişah ister" diye
elime yapıştı. Padişah mahfeline varıp Gazi Murad Hanın güzel
yüzünü görüp huzuruna varınca yer öptüm. Selamdan sonra
gülümseyerek "Kaç saatte hatm-i şerif edebilirsin?" dediler.

"Padişahım sürat etsem yedi saatte ederim, ancak açık ve
gizli nağme olmasın için sekiz saatte Allah'ın izniyle hatme-
derim" dedim ve böylece Saraya intisap edip Sultan Murad'ın
nedimleri arasına girdim.

Hakir bu sırada gerçi ince yapılı, zayıf ve çocuk görünüşlü
idim. Ancak yaşım 20'ye ulaşmış ergin idim. Meclis adabını
bilip nice vezirler, devlet adamları ve şeyhülislamlar huzurunda
Kur'ân ve naat okuyup sohbet ederdim.

Sultan Murad, "Bir şey oku" dediler. Hakir de:

*Padişahım 72 ilimden Farsça mı, Arapça mı, Rumca mı, İbranice, Yu-
nanca, Süryanice, türkü, şarkı, varsağı, kâr, nakş, savt, zecel veyahut
şîr ilminden bahr-i tavil, kaside, tercî-bend, terkîb-bend, mersiye,
ıydiye, muaşşer, müsemmen, müsebbâ', müseddes, muhammes,
penc-beyt, gazeliyyat, kıta, müselles, beyit, müfred ve ma'niyyât-ı
ilahiyattan ne emriniz olursa başım gözüm üstüne buyrun okuyayım.*

dedim. O an buyurdular ki "Bre şu rencil ne büyük iddiada
bulundu. Acaba işidir revanî mi yoksa söylediklerini icra etmeye
gücü yeter mi?"

...

"Evliya Çelebi demin huzurumda bu kadar ilim ve marifet-
lerini saydın. Şimdi musikiden bir şey oku" dediler. Hakir,

*Hünkârım musiki ilminden Yegâh makamı mı Dügâh, Segâh ma-
kamı mı ve Çargâh, Pençgâh makamı mı Şeş-âgâz makamı ve Rast,
İsfahan makamı ve Nişâbürek ve Nikriz makamı, Mâhur makamı,*

*Rehâvî, Irak, Hüseyinî, Nevâ, Uşşak, Sabâ ve Muhayyer makamı ile
âyâ Büselik makamı edip Gerdâniyye makamı ile Zengûle makamı ile
Rast makamı karar etsem olur mu?*

diye Emirgüne Hanın kadehçisi Alican'a hitap ettiğimde Hünkar
ve diğer musahipler tebessüm edip hayran kaldılar.

Sağ ve solda, toplantıda hazır olanların hepsi altınla kaplan-
mış süslü ve mücevher kemerli gençlere hünkâr bakıp "Evliya
Çelebi'nin Zengûle makamını hanginiz dinler?" dedi.

"Hünkarım onlar uşşak makamını dinler. Ancak Yusuf Han
kulunuz mirzâyârı makamı İsfahanîdir, büzürg makamı onda
vardır, bir Zengûle faslın eylesem ruhuna rahat olup lezzetinde
gönlü açılırdı" dediğimde yine Hünkâr, "Hay şaki, gör ne neza-
ketlerle ne sözler etti" deyip şaşırıldı kaldı.

"İlâhî Evliya, ömrün uzun olsun, ama biz de bu âsitânda
dükkan kirası çekip işyeri sahibiyiz. Sen nice gerdâniyede karar
edersen" deyince "Hünkarım Yegâh, Şehnâz ettikçe hakir
Büselik makamını ederiz. Zira ilk defa girişmemizdir, nefesimiz
ancak o perdelere el verir. Dervişçe af ile muamele buyurun"
dedim.

"Hay veled her güftesinde zarafet ile öyle çeşitli incelik ve
gizli işaretler var. Evliya Çelebi sana izin verdim ve seni affedip
hatırı sayılır kimse eyledim. Şimden gerü sana çûn çerâ (nasıl
niçin) ve kapı baca yoktur musahibimsin" diye bir samur kürk
ihsan etti.

*Evliya Çelebi, Saray'a nasıl intisap ettiğini böylece anlatmaktadır.
İstanbul'da bulunan ve Sultan IV. Murad'ın huzurunda geçit resmine
katılan müzik esnafını yine Evliya Çelebi'nin dilinden nakledelim. Baş
tarafıta askerî sınıfın sazendelerini anlattıktan sonra bütün sazları ve
sazende gruplarını bölümlere ayırarak açıklamaktadır.*

Çalıcı mehteran yani zurnacıbaşı esnafı: Bu esnaf ile
mimarbaşının padişah huzurunda büyük uğraş ve tartışmaları
geçip mimarbaşısı,

*Padişahım biz Habib Neccar köçeğiyiz, onlar melun Cemşid sanatın-
da bir alay deccal kavimdir. Biz padişahıma saraylar yaparız, selâtin
camileri, nurlu mezarlar ve değişik eserler yapar, kalelerin fethedil-
mesinde tamir edip İslam ordusunda çok gerekli olduğumuz için önce
alay ederiz.*

deyince mehterbaşı da karşı cevap olarak,

*Bizim hizmetimiz padişahıma her an lazımsız ki bir tarafa yönelse
gösteriş, şan, şöhrat, ihtişam ve şevket için dosta düşmana karşı davul,
kudüm, nefirini döverek gideriz. Özellikle cenk mahallinde Müslüman*

gazileri cenge teşvik edip yüz yirmi koldan cenk davuluna ve hakanî köslere turralar vurulup İslam askerini cenge kıldırmağa sebep oluruz. Özellikle padişahım bir şeye üzüldüğünde gamını gidermek için huzurunda on iki makam, yirmi dört şube, yirmi dört usul ve kırk sekiz terkiib musiki ilminden çalınca padişahım sevinir. Eski hekimlere göre saz, söz, okuyucu ve güzel rakkas insanın ruhuna rahatlık verir. Bu tür ruha gıda verici esnaflar sadece bize mensuptur. Özellikle her yerde Resulullah sancağı olursa o alayda Osmanlı davulu gerektir.

diye mehter ve sazcıbaşılar bu şekilde mertlik davası edince çalıcı mehterlerin önce alay ile geçmesi için padişah fermanı çıktı.

Çalıcı mehterler esnafı: İşyeri birdir, nefer 300. Pirleri Cemşid'dir. Peygamberimiz zamanında zurna çalınmayıp gerçek pirleri yoktur, ama Emeviler'de meşhur oldu. İşyerleri Hünkar Sarayı'nın bahçe kapılarında Demirkapı yakınında bir büyük işyeridir. Ortasında yüksek, dört köşe büyük bir kulesi vardır. Her gece akşamdan sonra fasıl ve bir cengi harbî çalıp padişaha dua ederler.

Yedikule mehterleri işyeri: Nefer 40. Bunlar da akşamdan sonra ve sabahleyin fasıl ederler, Fatih kanunudur. İstanbul'un dört mollalık (kadılık) yerinde Eyüp, Kasımpaşa, Galata, Topkane, Beşiktaş, Rumelihisarı, Yeniköy, Rumeli Yenihisarı, Kavak Yenihisarı, Beykoz, Anadolu Hisarı, Üsküdar ve Kızkulesi'nde, bu anılan 13 yerde her akşam ve seher vakti mehterhaneler çalınıp subaşılar, kadılar ve dizdarların divan durmaları Fatih kanunudur. Zira o devirde o taraflar serhat (sınır boyu) idi. Hakikatine bakılsa henüz dahi serhattir. Dört mevleviyet yerde dış mehterler toplam nefer 1.000.

Bunların padişah işyerlerinde ulufeleri yoktur, ancak düğünlerde fasıl edip kâr ederler. Çoğu Lidros Köyünde, Terkos'ta ve Balat'ta otururlar. Hepsisi mehterbaşına mensuptur. Bir düğüne gitseler mehterbaşına bir hediye verip izin alırlar.

Köşçü mehterleri esnafı: İşyeri birdir. Odunkapısı'nın iç yüzünde Bıçkıcılar içinde büyük bir işyeridir. 150 çift deve kösleri ve Osman Hanın Hotin seferine götürdüğü fil kösleri var ki her biri hamam kubbesi kadardır. İki bayram gece ve gündüzlerinde, padişah düğünlerinde, on sekiz padişah ve kralın elçileri toplandığında bu kösleri çalıp şimşek gibi sesleri göklere yükselir. Bu işyerinde toplam (.) neferdir. Pirleri Çin hakanıdır, onun için kös-i hakaniyan derler. Ama Hz. Peygamber gazalarında kös ve nakkare çalan pir önce Baba Sevindiki Hindî'dir. Hz. Hamza kemerini bağlamıştır, kabri Musul'da Cercis Peygamber yanındadır.

Zurnacılar esnafı: Dükkan 7, nefer 40. İlk bulan Cemşid'dir, mezarı Ayasluk'tadır. İslam ile gittiğinde ihtilaf vardır. Ama gün başına birer şey bulduğunda davul çalardı.

Davulcular esnafı: Dükkan 5, nefer 15. Osmanlılarda ilk davul çalan Orhan Gazi'dir ki hâlâ Bursa'da kabri üzere asılı kırmızı örtülü bir büyük davul vardır.

Daireciler (tefçiler) esnafı: Dükkan 10, nefer 50. İlk defa def Hz. Süleyman ile Belkis'in zıfafi gecesi çalınmıştır. Sonra Hicret'in (.) senesinde Fatımatü'z-Zehra on sekizine varmışken Hz. Ali nikahlısı olup zıfafi gecesinde Baba Ömer ve Hazret'in hoş-hânı Hamza bin Yetim daire çalıp şenlik ettiler. Onun için daire çalanların piri Amr-ı Ayyar'dır. Zira Hz. Resulullah buyurmuştur: "Def ile de olsa evliliği ilan ediniz." Onun için Arabistan defi helaldir, hatta zikirlerde bile çalarlar, ama

zilsiz olup içinde halkaları ola, gerekse sedef işlemeli olsun. Düğünlerde, sünnetlerde ve zekat verecek yerlerde çalına. Arabistan'da def ve kudüm çalınması şer'îdir.

Rebapçılar esnafı: Dükkan 3, nefer 9. İlk defa rebap, Abdullah Fâryâbî'den kalıp Süleyman Peygamber huzurunda çalınmıştır. Eski sazdır ki üç târ ile bütün musiki ilmi icra olunur. Peygamberimizden evvel saz haram değil idi. Eski saz ibret verici organunu, Davud Peygamber Zebur ayetleriyle çalardı, derler. Frengistan'a özgü bir sazdır.

Erganun sazı: Bu erganun 300 adet rüzgar düdüğü sazlarıdır. Her kilisede birer müezzin mahfelleri üzere anılan sazlar donatılıp iki adet körükleri camız derilerindedir. Her körüğü onar rahip çeker. Bir körük inip bir körük kalkıp rüzgarları birer sanat ile bu süslenen sazların çarklarına dokunup çalar. Ağzla çalınacak sazlara yine körüklerin rüzgarı isabet edip çaldığında her sazın yine deliklerine güderiden parmak gibi şeyler deliklere basıp usul ile ses verir. Bu 300 sazın hareket ettiricisi körüklerin rüzgarları, zemberek ve çarklardır.

Bu sazlar hazin sesle rehavî makamında ses verdikçe ruhbanlar peyrev olup Zebur ayetleri okurlar ve çocukların çoğunu hadım ederler ki ergenliğe ulaştığında nefesi bozulmaya. Onlar da beşer beşer körüklerin üzerlerine çıkıp körüklerin üst kapaklarıyla çıkıp inerken etkili hoş ses ile erganuna uygun art arda Zebur ayetlerini rehavî makamında okuduklarında insan mest ve hayran olur.

Eski neyzen esnafı: Dükkan 4, nefer 13. Hz. Musa çoban iken ilk defa kaval çaldı derler. Bunlar kamıştan battal, düheng, ney, girift, mansur, şah, bolâhenk, battal, davud, serheng ve süpürge, kısacası on iki çeşit ney vardır.

Bu saza Anadolu bilginleri biraz izin vermişlerdir. Zira Hz. Mevlana huzurunda çalınmış, hâlen Mevlevihanelerde çalınır. Hz. Peygamber 25'e varmışken Hadice-i Kübra malıyla Hz. Hadice'nin Müyesser adında bir kölesiyle Busra şehrine, oradan Şam şehrine ticarete gidip büyük hayır ettiler. Ancak Hazret Şam'a girmeyip Cebel-i Kaysun'da hâlâ Kademü'n-Nebi olan kubbe yerinde durup oradan Mekke'ye dönüp Hz. Hadice'ye hesabını verdi. O sene Hadice Ana 40 yaşında dul iken Peygamberimizle evlenip zifaf gecesinde def, kudüm, rebap ve ney sazları çaldığı *Siyer-i Darîr*'de yazılıdır. Onun için semahanelerde ney çalınır, başka bir etkili sesi var insanın canına safa verir.

Musikâr esnafı: Dükkan 6, nefer 15. Hz. Süleyman asrında Fisagores halifesi Musa musikârı bulmuştur, eski bir sazdır. Bunun da battal ve girift diye türleri vardır.

Cengçiler esnafı: Dükkan 2, nefer 10. Süleyman Peygamber zamanında sevdâyı def etmek için Fisagores buluşudur, ama tuhaf tipli sazdır, sanki fil hortumu gibi kırk târlı sazdır, sesi insana hayat verir.

Heva ehli, kudüm, kös, davul ve dübelekçiler esnafı:

Dükkan ve nefer bir adamdır. Zor sanattır ki nakkarenin yüzlerine deve hamı çekip zil ü bemin bulmaktır. Heva ehli adam işidir, ancak bir adama mahsustur.

Bu yukarıda yazılan bütün (.) esnafın her biri seyishane üzere ve kimi yaya dükkânlarında anılan sazları yapıp geçerken Hünkar mehterbaşısı da bu bütün ustaların sazlarına peyrev olup sekiz kat mehterhane ile bütün ustalar yaptıkları sazlara ferdaş verip bir hay hû ile geçerler ki sanki Deccal ortaya çıktı. Mehterbaşısına yamak olan toplam 77 esnaf, (.) dükkan ve (.) sazçı askeridir.

MUTRIBLAR SİTAYİŞNAMESİ

Fisagoresi Tevhidî yolunda sâzendeler esnafı: İlk defa bütün sazların sesi ruhlar âleminde olan *der der ten* sesinden telif edilmiştir ki Âdem cesedine ruh girmek istemeyip durdu. Sonunda Rabbi tarafından *der der ten* sesi gelince ruh kendinden geçip hazzının sevincinden Âdem'in cesedine girip karar etti. O sesin etkisinden filozoflar ruha gıda, cana safa olması için çeşit çeşit sazlar yapmışlardır.

Hükümdarlar için zurna, boru, davul, tef, kudüm, ney ve rebap çalmaya azıcık izin vermişlerdir ki saz u söz sevdâyı yok edip gamı def eder. Gezinti ve güzel yüz, hekimlerin görüşüne göre kalbin aynasıdır, gam pasından arıtıp adamı taze civan eder. Beyit:

*Gönül eğlencesi sâz u safâdır
Safâ sür kim bu dünyâ bî-vefâdır
Kişi zevkiyle olısar ferahnâk
Hemen zevk eyle cânım olma gamnâk*

demişler. Gerçekten sevdazede adam için iyi demişler ve şeker yemişler. Bu takrip ile sâzendelerin başlangıcı.

BİRİNCİ BÖLÜM

Daire sâzendeleri: Nefer 500, pirleri Baba Amr bin Ümeyy-i Zamirî ve Peygamberimizin hoşhanı Hamza bin Yetim, Fatımatü'z-Zehra düğününde celâcilsiz (zilsiz) def çalıp pir oldu. Bütün sâzendeler, bu dairezenler olmasa rakkası bozulmuş saat gibi fasılları karışır. Fasıllarına nizam ve düzen veren usulcü def çalanlardır. Bütün ilimlerde usul lazımdır ki usul ilmi, musiki ilminde başka bir risaledir. Önce Usul-bend Ahmed Garibanî, Parpuloğlu, Diyarbakırlı Karaoğlu, Baba Ahu, Baba Acem, Karpıcıoğlu, Nazlı Baba, Mülazımzade, Urum Angeli, Ermeni Aydın, Ermeni Haçator, Yahudi Pıtıkoğlu, Çingene Donsuz ve bunlardan başka nice bin tefçi ve usulbend ustalar vardır, ama padişah huzurunda bunların her biri binde birdir.

Kemençe sâzendeleri: Nefer 80. İcat eden Fâryâbî'dir, Nahşivan'da yatar. Bunların ser-çeşmesi Kemanî Mustafa Ağa, Aşur Ağa, Mahmud Çelebi, Kurşuncuzade, Matrak Alisi, kamil üstadıdır ve Ahmed Çelebi, Mustafa Ağa'nın öğrencisidir. Mısra:

Kâbil-i şâkird olan üstâd olur üstâddan

mazmununca bu Ahmed Çelebi, öyle kemanîdir ki dinleyen adam hayran kalır. Hüseyin Çelebi ve Kemanî diğeri Limoyî Ahmed Çelebi.

Neyzenler: İlk bulan Musa Peygamberdir. Çoban iken kaval çaldı derler. Kabri Kudüs yakınındadır. Bu neyzenlere önder, Beşiktaş Mevlevihanesi Şeyhi Mevlevi Derviş Yusuf'tur. Dinleyende bir kalp yumuşaklığı olur ki zorunlu olarak insan ağlar. Berber Ömer Çelebi, Saraç Ahmed Çelebi, Kefeli Derviş Mehmed. Derviş Süleyman, Kasımpaşa Mevlevihanesi neyzenbaşısıdır. Torlak Dede ve Sipah Ahmed Beg, Yentür Hasan Paşa, Derviş Kasım. Küçük Derviş Ahmed, Kulekapısı Mevlevihanesindedir. Bunlardan başka toplam 160 neyzenlerdir.

Musikâr sâzendeleri: Nefer 51. İlk defa Fisagores kalfası Musa musikârı bulmuştur. Bunlara baş olan tarihçi, âlim, fazıl ve nakkaş Miskâlî Solakzade'dir ki yeniçeri cemaatindedir. Pıtrıkoğlu ve Köle Yusuf, Solakzade'nin kölesidir. Abdullah Efendi reis katiplerindedir. Yahudi Yako, Çırnak Ahmed Çelebi.

Çengci sâzendeleri: Nefer 12. Zor saz olduğundan ehli azdır. Bunlardan Çengî Celeb Mustafa Ağa, bu işte gerçekten ustalığını göstermiştir. Çengî Baba Şahin, Baba Ali, Çengî Saçlı Ramazan.

Kudüm sâzendeleri: Nefer 500. İlk bulan Huşeng Şah'tır. Nakkarezen Ali Çelebi, Sadık Çelebi, Üsküdarlı Salih Çelebi, Melek Ahmed Paşa efendimizin Zenci nakkarezânı bu fende usulbend zamanın biricigi idi.

Tanburcu sâzendeler: Nefer 300. Müellifi (.) kamil üstadlardan Tanburi Muzur Ahmed, Süleymaniye Müezzini Şehla Hasan, öğrencisi Sıçan Halife, Hızırî, Yusuf Çelebi, Kasım Ağazade, Küçük müezzini ve Kara Yusuf, Şamlı Hasan Çelebi, Geda Muslu Çelebi, Urum Angeli, Ermeni Avınç, Yahudi Karakaş, nice yüz kamil üstadlar vardır, ama mızraplarında tatlılık ve incelik olup görüştüğümüz külliyyat sahibi bunlardır.

Kanun sâzendeleri: Nefer 55. İlk bulan (.) (.). Meşhur üstadları Kanuncu Ali Şah, Revanlı Mirza, Revanlı Haydar Beg, Surmay Ali Yâr, Cıgalazade Mustafa Bey, gerçekten kanun üzere davul ve alem sahibi idi. Kara Sührâb, Celeb Çâker Bey, Yeşilli Can Memi, Adalyalı Derviş, bunların her biri padişah huzurunda kanun üzere fasıl eder üstadlardır.

Ud (avvad) sâzendeleri: Nefer 6. İlk icat eden (.) (.). Övülen üstadları Acem Avvad Mehmed Ağa, ne zaman uduna ayar verip musiki şube ve terkiplerinde gezip dolaşsa sanki udundan bir üd kokusu yükselip duyan eğer Ahmed eğer Mahmud safalarından bir fasıl daha ettirmeye çalışırlardı. Avvad Kara Şatır, Murad Hanın ulağı idi. Kasımpaşalı Balı Çelebi, Avvad Koçu Beyzade, gerçekten zamanın yeganesi idi. Bunlar da bildiğimiz kamil üstadlardır.

Çartâ sâzendeleri: Nefer 15. İcat eden Acem diyarında Kemal Ahî'dir. Şeyh Safi'nin talimiyle yapılmıştır. Ama Anadolu'da bu sazı meşhur eden Nahçıvanlı Acem Murad Ağa'dır. Murad Han, Emirgüne Han ile Revan'dan getirmiş, İstanbul'da Beşiktaş'ta oturan benzersiz usta bir sâzende di. Murad Ağa öğrencisi Lapazade Mustafa Çelebi, Murad Ağazade Şah Ramazan Çelebi, Kulekapılı Kara Sadık, Beşiktaşlı Küçük Solakzade, Celeb Rıdvan Halife, bildiğimiz bu ustalardır ki her biri külliyyat sahipleridir.

Ravzacı sâzendeler: Nefer çok, icat eden Arapkirli Şükrullah Bey'dir, yakın zamanda icat edilmiştir. Bu da tel sazı, beş târlı ve çartâ gibi perdelidir ama levendane sazdır. Ustası Yeğen Ali Ağa, Toykun Ömer Ağa, Celeb Ali Cüce, Hânende Derviş Ömer'in öğrencisidir. Bunlar da sanatlarında usta kimselerdir.

Şeştâr sâzendeleri: Nefer belli değil, Acem'de Ali Hanı Tebrizî şeştârı icat etmiştir. Çartâ gibi perdeli bir sazdır, ama altı telli olduğundan şeştâr dediler, bir tahrik edici sesli sazdır. Kamillerden Acem Seyfi Ağa, Mirialem Musahib Mehmed Ağa, Rıza Çelebi, Hurrem Çavuş, Zeynîzade Hüsnî, meşhurları bunlardır.

Şeşhane sâzendeleri: Nefer 70. İcat eden Şirvanlı Rızaeddin'dir. Bu da tel sazıdır, ud gibi burgu yerleri eğridir, kolu uddan uzuncadır ve gövdesinde balık kursağı çekilmiştir, ama perdeleri yoktur. Altı kılıklı olduğundan şeşhane derler. Zor sazdır, ama bütün makamlar icra olur. Bu sanatta ustalık sahibi Defterdarzade Mehmed Paşa vekilharıcı Ahmed Ağadır ki Murad Han sazına düşkün idi. Gürcü Hasan Ağa, Celeb Seydî Ağa, Hızır Ağa, bunlar da padişahın bildiği ustalardır.

Kopuz sâzendeleri: Nefer 30. İcat eden Hersekoğlu Ahmed Paşadır. Fatih vezirlerindedir. Bu saz Bosna, Budin, Kanije,

Eğri ve Tımışvar serhatlerine mahsustur. Anadolu'da asla görmedik, bir erkek levendane sazıdır. Hemen şeşhanenin yavrusudur, ama aygır gibi kişner bir sazıdır ve üç tellidir. Bu sazın üstadı Çelenkli Şehbaz Ağa, Sührâb Ağa, Yamalı Recep Ağa, Boşnak Memi Ağa, bunlar meşhurdur.

Bu yukarıda yazılan 14 adet sâzende neferleri ki kopuzcu, şeşhaneci, şeştari, ravzacı, çartâcı, udi, kanuni, tanburi, kudümzen, çengî, miskalî, neyzen, kemanî ve usulbend dairezen, bütün bu üstadlar büyük bir topluluk olup hepsi sazlarını bir şedde edip bu anılanlar toplam 14 sâzende esnafının tamamı (.) sâzendelerdir, bunlar da 6 fırkadır.

Hânende ve dairezenlerin bir fırkası, neyzen ve kemanîler ve miskallerle bir ahenk olup asıl makam olan baba rasttan Alayköşkü dibinde padişah önünde bir fasıl ederler ki anlatılmaz.

İkinci bölümü, çengî, tanburi, kudümzen ve bir bölük hânendeleriyle İsfahan makamı ederler.

Üçüncü fırka, kanuni ve udi nişaburek makamı ederler.

Dördüncü bölüm çartâyî ve ravzacyân nikriz makamı faslı ederler.

Beşinci zümre, şeştari ve şeşhaneciler pencgah makamı faslı ederler.

Altıncı sınıfı, kopuzcu, hânende ve dairezenin bir fırkasıyla peyrev olup rast türvelerinde mahur makamı ederek padişah önünden bu tertip üzere geçerler.

İKİNCİ BÖLÜM

Çögür sâzendeleri: Nefer 3000. İcat edeni Yakub Germiyanî, yine Kütahya'da Zeregen Bağları'nda yatar. Germiyan padişahlarından idi. Aşka tutulmuş bir padişah olduğundan icat etmiştir. Levendane beş kılıklı, tahta göğüslü ve yirmi altı perdeli, gövdesi büyük bir sazıdır. Çoğu yeniçeri ocağına mahsus sazıdır.

Ustalık sahiplerinden önce Demiroğlu, Cülâ Hasan, Kuroğlu, Geda Muslu, Kara Fazlî, Celeb Katibî, Sarı Mukallit Celeb, Kuloğlu, Kayıkçı Mustafa, Ramazan, Kayıkçılar Mustafası, Gedik Süleyman, Toy İbrahim, Celeb Gedayî, Hâkî ve Türabî, bunlar padişah huzurundaki sâzendelerdir.

Çeşde sâzendeleri: Nefer 300. İcat edeni Selanikli Benekli Şah'tır. Bu da çögür gibi beş kirişli sazıdır. Karnı küçük, yuvarlak, kolu kısa ve perdeleri gayet sıktır, ama şakrak sazıdır. Çoğunlukla İstanbul'da Balat Çingeneleri kayış ile boğazlarına asıp Eyüp'te, Kağıthane ve başka teferrüc ehillerine çeşde çalarlar. En iyi üstadları Deli Hüsam, Kemal Çingene, Zorlu Receb, bildiğimiz bu üstadlardır.

Karadüzen sâzendeleri: Nefer 50. İcat edeni Şehzade Bayezid'in Kuduz Ferhad'ı. Süleyman Han korkusundan Şehzade Bayezid ile Acem'e kaçmıştı. Gurbet diyarıdır diye tanbura şekilli karadüzeni İsfahan'da Ferhad icat etti. Üç kirişli, sürahi gövdeli ve perdeli garip sazıdır. Çoğunlukla pabuççu bekarlarına mahsustur.

Yonkar sâzendeleri: Nefer 500. İcat eden Şems Çelebi'dir ki *Yusuf u Züleyhâ* sahibi Hamdî Çelebi oğludur. Dedesi Akşemseddin hazretleri yoluna gitmeyip aşka tutulduğundan yonkar sazını bulup âşıkane şiirleri vardır, Şems-i Cihan mahlasını kullanır.

Bu yonkarı ekseriya paşalı halkı çalarlar. Ama padişah alayında çalanlar Doğanlı Seyfî, Davud Paşa Süleyman'ı, Hükümzade Ali'si, Suhte Receb, Tilki Ali Bey, Solak Nasuh Bey, Selim Ağa ve Cafer Çavuş, bunun gibi yüzlerce ustalar fasıl edip çalarlar.

Levni. Sûrnâme-i Vehbî. vr. 93a.
Eğlence tasviri.

Yelteme sâzendeleri: Nefer 100. Bu da Şems Çelebi buluşudur. Hemen tanbura kadar bir tuhaf sazdır. Ancak boyu kısa ve iki teli vardır. Kirişleri arasında bir tel kirişi ahenk eder garip yanık sazdır. Çalıcıları Yayı Kurt, Selanikli Ali, Çento İbrahim ve Hüseyin Subaşı, bildiğimiz bunlardır.

Muğnici sâzendeleri: Nefer 55. Manisa'da ortaya çıkmıştır, ama Nihanî Çelebi *Saznâme*'sinde yazmamış. Kanun şeklinde 24 şube üzere 24 kirişlidir. Tire, Manisa, Aydın, Saruhan, Kara Biga, Sığla ve Menteşe semtlerinde bu saz çoktur, levendâne bir sazdır. Sâzendelerinde Bekir Ağa bildiğimizdir.

Tanbura sâzendeleri: Nefer 500. Maraş elinde ortaya çıktı demişler, halk sazıdır ki bilinir. Önderleri Şakird Ali, Terlikçi Nebi, Dişlek Süleyman ve Martı Veli adlı üstadlar ve niceler de toplanıp fasıl ederler.

Tel tanbur sâzendeleri: Nefer 400. Kütahya'da İftedioğlu yapmış. Ama zampara sazıdır. Tanbura gibidir, ama küçük, târları üç teldir ve perdelidir, zalim gayet dokunaklı sazdır. Mahalleler arasında çalınsa ana, bacı, hala ve teyzemiz pence-relere toplanıp bakmaları kesindir. Bu ordu alayında çalanlar Yenge Kırığı Nasıf, Şehla Yusuf, Kuyumcu Ali, Türk Ese ve 400 adam saz ile geçer.

Barbut sâzendeleri: Nefer 15. Menteşe Muğla'sında ortaya çıkmış, ama icat edeni bilinmiyor. Hemen kopuz gibi bir sazdır. Kolu doğru ve kiriş tellerinin iki tarafında ikişer demir teller vardır, başka tellerden aşağı dört burgusu vardır. Pir ve üstadları hayli kimse idi. Ancak önderleri Sirkeci Hüseyin idi, fasıl edip geçerler.

İklık sâzendeleri: Nefer 100. Mısır'da Mansur Reşidî buluşudur. Bu saz Arabistan'da ve Türkistan'da çoktur, ama Rumeli'de asla yoktur. Murad Han alayı için toplanıp fasıl etmişlerdir. Bu ıklık hemen kemeçe gibi bir küçük üç kıllı sazdır. Ama gayet tiz perdesi vardır. Değme hânende onunla peyrev olup fasıl edemez.

Sünder sâzendeleri: Nefer 12. Kürt Suranında ortaya çıkmıştır, ama bulanı bilinmemektedir. Çöğür gibi bir sazdır. Çöğürün göğsü içinde gerilmiş on demir teli vardır, onlar da ses verir yakıcı güzel bir sazdır. Kürt çalgıcılarına mahsustur. Deli Duman, Deli Tufan, Deli Gönül ve Şeker Balı adlı çalgıcılar İstanbul'da bulunup bu Kürt mutrıpları başlarında tilki pöçükleri, ellerinde zilleri ve sünder sazlarını çalarak geçerler.

Şarkıcı sâzendeleri: Nefer 200. Bu saz çârtâya benzer tel sazıdır. Türkmenler çalarak geçerler.

Çöğür sâzendelerinin sonu: Bu çöğürçülere yamak on iki fırka sâzendelerdir ve (.) askerdir. Bu on iki esnaf da altı fırka olup altı makam üzere fasıl ederler. Önce, baş şarkıcı ve sünderci sazı elde parmak zilcileriyle ırak faslı edip geçerler. İkinci fırkası, ıklıkçı ve barbutçular, Dügâh fasıl edip geçerler. Üçüncü fırkası, tel tanburacı ve sade tanburacılar, saba makamı fasıl ederler. Dördüncü fırkası, muğnici ve yeltemeci, hüseyini makamı fasıl ederler. Beşinci zümresi, yonkarıcı ve kara düzenci neva fasıl ederler. Altıncı sınıfı, çeşdecî çöğürçüler acem makamı fasıl ederler. Ama bu çöğürçüler esnafı gibi âşıkane fasıl eder sâzende zümresi yoktur, zira yiğitler sazıdır. Bunlar da Alaykışkü dibinden geçtiklerinde Kayıkçı Mustafa'ya, Demiroğlu, Koroğlu, Kuloğlu ve Katib'ye birer padişah hilatleri ihsan olup geçip gittiler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kaba zurnacı sâzendeleri: Nefer 100. Bulan Cemşid'dir, Osmanoğlu ve Tatar Han alaylarında çalınır.

Cura zurnacı sâzendeleri: Nefer 200. Cemşid buluşudur. Osmanoğlu'nda ve başka devletlerde de çalınır.

Asafî zurnacı sâzendeleri: Nefer 80. Basra hâkimi Tayyar Mehmed Paşa Ağası Asaf Ağa icat etti.

Arap zurnası sâzendeleri: Nefer 55. Şam'da Ali Nad buluşudur. Şam'da ve Mısır'da mahmil-i şerifle çalınır.

Acemi zurnacı sâzendeleri: Nefer 90. Osmanlı zurnası şeklindedir, ama kolu kalın ve sesi de kalındır.

Şehâbî zurnacı sâzendeleri: Nefer 40. Mağrip memleketlerinde Şeyh Şehâb icat etmiştir, Fas vilayetinde çalınır.

Balaban sâzendeleri: Nefer 100. Şiraz'da icat olup Osmanlı'da çoktur, zurna gibi kulaklı değildir.

Nefir sâzendeleri: Nefer 15. İsfahan'da Hudadâd buluşudur, bu da kamış sipsi ile çalınır.

Nağarakıcı sâzendeleri: Nefer 100. Bu Arabistan'da Hâris-i Yemenî buluşudur, yine Arabistan kahvelerinde çalınır.

Kerrenây sâzendeleri: Pirinç borular ve gümüş borulardır, eşek sesi gibidir. Murad Han, Revan Hanı ile Revan'dan getirdi.

Bu yukarıda yazılan on adet nefes ile ağız sazları hepsi birlik olup umumen nağrazân sâzendeleri nefer 500. Beş yüz nağrazenleriyle uzal makamı ve şehnaz makamıyla büyük bir fasıl, bir velvele, gulgule, debdebe ve hengame ederler ki Zühre (Venüs) raks edip gökkubbe çın çın ötüp geçerler.

Alay zurnaclarının sonu: Bunlar da on bir sâzende esnaftır ve (.) askerdir. Hepsî sazlarını bir perdede tutup buselik makamında ve başka makamın Külli Külliyyat, Şeddülasr, Şükufezâr ve Solakzade Sakîli peşrevlerini çalıp bir hây hû ile garip bir fasıl ederler ki diyarlarından ayrı olanların sılalarını hatıra getirirler. Padişah da Alayköşkü'nden fasıllarını duyup bir kese kuruş verince onlar da sevinip akranları arasında geçtiler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çoban kavalı sâzendeleri: Nefer 100. İlk bulan Musa Peygamberdir derler. Mürver ağacından dokuz delikli sazdır.

Kaba düdük sâzendeleri: Nefer 80. Musul'da Cafer Şah icat etmiştir. Çimşir ağacındandır.

Yelli düdük sâzendeleri: Nefer 62. Anadolu'da çobanlar icadıdır, kamıştan yan yana iki düdüktür.

Arabî düdük sâzendeleri: Nefer 55. Nablus'ta icat olmuştur. Kudüs'te Kumame'de rahipler çalar.

Çağırma düdük sâzendeleri: Nefer 65, Üsküp şehrinde ortaya çıkmıştır, kaz ve turna kemiğindedir.

Macar düdüğü sâzendeleri: Nefer 15. Erdel'de bir rahip icadıdır, içinde şamata varak telleri vardır.

Mehter düdüğü sâzendeleri: Nefer 35. Nâsır-ı Tûsî icadıdır. Bütün mehteran bununla talim ederler.

Mizmer düdüğü sâzendeleri: Nefer 65. Urfa'da İsa Kilisesinde icat edilmiştir. Parça parça kamıştandır.

Dankiyo düdüğü sâzendeleri: Nefer 75. Trabzon Lazları icat etmiştir. Bu dokuz delikli kamıştır.

Tulum düdüğü sâzendeleri: Nefer (.). Ruslar icat etmiştir. Yine Ruslar ve çobanlar çalar.

Kıranda sâzendeleri: İngilizlerde peyda olup Kudüs'te kefare Kamame Kilisesinde ruhbanlar çalar boynuzdur.

Bu yukarıda yazılan ağız düdüğü sâzendeleri de bütün birbirlerine peyrev olup Segâh makamında bir düdük faslı ederler

ki böyle faslı ne Cem-i Cemşid, ne İskender-i Dârâ ve ne Hüseyin-i Baykara etmiştir, öyle geçerler.

Düdükçü sâzendeleri alayının sonu: Bunlar da 11 sâzende esnafıdır ve toplam (.) askerdir. Bunların hepsi sazlarını bir ahenk edip Segâh makamında ve başka da Emiri Hac peşrevi, Hasan Can peşrevi, Gülizar peşrevi (.) ve Tatar Han semâisi fasıllarını edip padişah önünden büyük bir velvele ve gürültü ile geçerler.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Eyüp borusu sâzendeleri: Nefer 300. Sinan Şah icat etmiştir, kamıştan içi dilcikli borucuktur.

Dervişan borusu sâzendeleri: Nefer 500. İranlı Menuçehr avlamak için yapıp çalardı, boynuzdandır.

Şişe borusu sâzendeleri: Nefer 40. Venedik'te icat olmuştur, çevgan gibi eğri şişe borudur.

Torompete borusu sâzendeleri: Nefer 77. Alman'da Prag Kalesinde ortaya çıkmış olup alaylarında çalarlar.

Efrasiyab borusu sâzendeleri: Nefer 100. Acem'de İran ülkesinde Efrasiyab buluşudur. Kırım hanları da çalarlar.

Pirinçten mehter borusu sâzendeleri: Nefer 40. Konya'da Selçuklu Arslan Şah icat etti. Osmanoğlu'nda çalınır.

Luturyan borusu sâzendeleri: Nefer 10. Felemenk luturyanında pirinçten peyda olup gemilerde Hıristiyanlar çalar.

İngiliz borusu sâzendeleri: Nefer 40. Pirinçten eğri borudur, ama içinde ince pirinçten dilleri var.

Erganun borusu sâzendeleri: Nefer 15. Alman sığırlarının boynuzlarını ince edip içine tel diller koyup çalarlar.

Ağız tanburası sâzendeleri: Nefer 200. Leh Vilayeti Daniskası'nda icat edilmiştir, demirdendir, orta dili vardır. Rus ve Leh uşakları çalarak oynayarak geçerler.

Bu yukarıda yazılan on adet sâzendeler, nefir ve sûrcular hepsi bir perde olur, boruda peyrev olmaz, ama her bir fırkası birbirlerine peşrev olup Rehavi ve Sûznâk makamı faslı ile geçtiklerinde insana dehşet hâsıl olup insan vücuduna bir titreme gelip susar ve hayran olur, sanki İsrail suru iştmişlerdir. Ama bütün borulardan torompete, erganun, luturyan ve İngiliz borularının seher vaktinde hazin sesleri adamı mest ü medhuş, bî-hoş eder. Bu yetkin üstadlar da bu yüzden hünerlerini göstererek geçerler.

ALTINCI BÖLÜM

Cam dübelek sâzendeleri: Nefer 30. Pirleri Âsim-ı Taifi'dir, Peygamberimizi dübelek ile sahura kaldırırdı.

Çömlek dübelekçi sâzendeleri: Nefer 500. Mısır'da icat olmuştur. Mahmil-i şerif alayında da çalınır.

Yemen dübelekleri sâzendeleri: Nefer 12. Biri dübelek biri daire gibi küçük dinkeftir, bir yerde deveciler çalar.

Makrefe dübelekçisi sâzendeleri: Nefer 13. Mekke şerifleri çalar, surre eminiyle Anadolu'ya gelip alayda geçtiler.

Tablbâz sâzendeleri: Nefer 100. İlk defa Avcı İsmail Nebî çalmıştır, kuş davulu demektir, helal sazdır.

Çağanabâz sâzendeleri: Nefer 200. Acem'de Şîr-i Huda adlı bir oyuncu icadıdır, ama Anadolu'da meşhur oldu.

Fincan sâzendeleri: Nefer 100. Hümayun Şah düğününde Muğân-ı Hindî buluşudur, ama ibret verici saz olmuştur.

Kamış mizmârcı sâzendeleri: Nefer 100. Şeyh Şüsterî gölge oyunu için icat etti, kamıştan dilim dilim yarılmış sazdır.

Tarak mizmârcı sâzendeleri: Nefer 100. Şehir oğlanları icat

etmiştir, ama bütün peşrevlerde fasl olunur sazdır.

Safir sâzendeleri: Nefer 100. Kuklabâzlar çalar iki kemik parçası arasında deri ile ağızda çalınıp kelimat olunur (konuşulur).

Safir-i bülbül sâzendeleri: Nefer 300. Ebu Ali Sina icadıdır. Bu 300 adam bülbül gibi çeşit çeşit feryat ederek geçerler ki sanki Acem hıyâbânında giderler.

Bu yukarıda yazılan on adet dübelekçi, tablbâz ve çağanabâz sâzendeleri toplam (.) adet nefer bir yere toplanıp saz u sözleriyle bir hengame ve büyük fasıl ederek geçerler ki sanki Cemâpûr kavmi gelip geçmedir. Ama bu ibretlik dübelekçilerden Yemen, deveci ve meşaleciyanın makrefe ve dübeleklerinden, kase ve fincan sazlarından Murad Han hoşlanıp huzurunda bol fasıl ettirip deveci ve meşaleciyaşa ihsan etti.

Bu sâzendebaşıya yamak toplam 71 esnaftır ve (.) neferdir, lakin bu sâzendelerin dükkânları yoktur.

Tanrı'ya hamdolsun burada saz yapan üstadlar, sâzende ve hânendelerin anlatılması tamam oldu.

Eğer bu hakir Evliya'dan sorulursa bu kadar sazları ve icat edenlerini neden bilirsiniz denirse, Arap ve Acem'de, İsveç, Nemse, Leh, Çeh, Donkarkız, Danimarka ve Daniska krallıklarını gezip dolaştığımızda anılan bütün (.) adet sazlardan nice bin o kadar da fazlasını, çeşit çeşit sazlara görmüşüzdür. İnşallahu teala seyahat ettiğimiz köy, kasaba ve büyük şehirlerin özelliklerinin yazımına başladığımızda bütün sazlarıyla ve sazlarının biçimleriyle yazılır.

Evliya Çelebi sazende yani saz çalan esnafı anlattıktan sonra hanende (okuyucu) çalgıcı ve oyuncular esnafını da anlatmaktadır. Kendi zamanının büyük üstadlarını sıraladıktan sonra zamanında yeni yeni parlamaya başlayan ve ileriki tarihlerde daha da meşhur olan okuyucuları da sıralamıştır. Bunlar arasında Türk klasik musikisinin en büyük üstadlarından olan Buhurîzade Mustafa İtrî Efendi de vardır.

Hânende, mutrîb ve rakkaslar esnafı: İstanbul'un dört mevleviyet yerinde ne kadar hânende (okuyucu), sâzende (sazcı), mutrîb (çalıcı), rakkas, defçiler, defçi, güldürücü mukallitler (taklitçiler) ve oyuncular var ise ve ne kadar veled-i zinâ, zıppıktı ve yerden bitme feleğe kement atmış şehir oğlanları var ise onları bildirir.

Hânendeler piri Hamza bin Yetim'dir. Selman'ın belini bağladığı 21. pirdir. Peygamberimiz huzurunda Hz. Bilâl ile naat okurdu, kabri Taif'tedir, denmiştir.

Önce padişah musahibi hânendeler sultanı **Tokatlı Derviş Ömer Gülşenî:** Yedi padişahın meclisinde bulunup 140 yaşında ölmüştür. Süleyman Han asrında Sigetvar gazasında bu hakirin babasıyla aynı çadırda idiler. Mısır'da İbrahim Gülşenî hazretlerinin sohbetleriyle nasiplenip Anadolu'da II. Selim zamanında Gülşenî tarikatine şeyh oldu.

Hânende Kasımpaşalı Koca Osman Çelebi: Atlas-ı felekte melek gibi imam bir pir ve usta idi.

Hânende Kapıcı Sağır: Sağır bir adam olduğundan bir kere fasla başlasa ta sabah olunca fasıl ederdi, dur desen iştmezdi ve Davudî yüksek sesi var idi.

Urfalı Baba Nevayî: Irak'da tek idi.

Hânende Andelib Çelebi: Gerçekten tiz nefes ile bülbül idi.

Hânende Hafız Kral: Davudî yüksek sesli iyi üstad idi.

Hânende Sütçüzade: Hançereli ve yakıcı nefes sahibi, hoşgörülü üstad idi. Ondan Sütçüzade'nin ölümü tarihi, *Kıla mahâfil-i cennetde Südcüzâde makâm. Sene (.).*

Hânende Sütçüzade Ali: Şakrak ve şen usta bir okuyucu idi.
Kuburîzade: Zamanın biricigi idi.
Hânende Kâmhacızade: Mevlid okumada benzersiz idi.
Feryeli Hasan Çelebi: Tasnifatta tam üstad idi.
Hânende Zeynizade Diyarbakırlı: Horasan tarzında tam hünerli idi.

Yahya Çelebi: Diyarbakırlıdır, zecel ilminde sihirbaz idi.
Cevşenî: Diyarbakırlıdır. Halvetîce nefesli üstad idi.
Selanikî Ahmed Çelebi: Davud perdesinde pervasız kavl-i uşşak okurdu.

Kasımpaşalı Hafız Portakal: Külliyyat sahibi tam üstadır.
Sadrzâzâ Hafız Ahmed Paşa: Murad Han asrında Gulam Şadî idi.

Hânende Kara Oğlan: Diyarbakırlı Yahya öğrencilerinden benzersiz, usul-bend bir üstad idi. Bitlis Hanı Abdal Handan hakiri ile Acem'e, Acem'den Erzurum'da [10]56 [1646]'da Defterdarzade Mehmed Paşa yanında üç sene Hüseyin-i Baykara fasılları ettik.

NEV-ZUHUR (YENİ ORTAYA ÇIKMIŞ) HÂNEDELERİ BİLDİRİR

Zakir Urfana Osman Çelebi. Fethiyeli Zakir Merdek Mahmud Çelebi. Galatalı Mahmud Efendizade Osman Çelebi. Sadayî Çelebi: Zikirde gerçekten Gülşenî tarikatının zakir ve şakiri idi. **Zakir Âmâ Kadri Çelebi:** Zamanın biricigi telif sahibi bir üstadı. **Hânende Küçük İmam Çelebi:** Güzel sese sahip idi. **Baba-yı Âlem Büyük İmam Çelebi:** Hânende denilmezdi, ama musiki ilminde benzersiz idi. **Taşçızade Receb Çelebi:** Kâr u nakşta sanki Fâryâbî idi. **Recep Sifâli:** Beste sahibi idi. **Nasîf Paşazade Ömer Bey:** Asrın Nâsır'ı idi. **Nalçacızade Mehmed Çelebi:** Naat ilminde telif sahibi idi. **Habib Dedezaade:** Abdülâhad Efendinin zakiri ve öğrencisi idi. **Eyüplü Abdullah Çelebi:** Naat okumada pervasızdı. **İmamzade Hafız Post:** Henüz velvele veren, yetişkin usta, zamanın yeganesi bir haluk, tatlı sözlü ve hoş-sohbet çelebidir. Bu hakirin babasının yetiştirmesidir. **Na'na Ahmed Çelebi:** Bol bilgi sahibidir. **Vehbî Celeb Osman Çelebi:** Yakıcı nefesli üstad ve beste sahibidir ki üstadımız Derviş Ömer öğrencilerindedir. Harem-i Hâs'ta ayakdaşımız idi. **Küçük Ali Çelebi:** Hem hânende ve müezzin, güldürücü, hoş-sohbet, felek-zede harabatî çelebidir. **Hafız Buhurîzade:** Beste sahibi yetkin üstad, mübarek zattır.

Dostlar şöyle bilsinler ki eğer İstanbul içre meşhur yetkin üstad zakirleri ve hânendeleri hep bidiklerimizi yazsak Tanrı bilir başka bir müzik kitabı olur. Ancak bu yazılan üstad hânendeler padişahların sohbetleri şerefiyle şereflenip her biri muhteşem işyeri sahipleri, vezir ve ileri gelen nedimleridir. Tamamı 35 kişidir.

Evliya Çelebi, İstanbul'daki düğünlerde, önemli günlerde ve eğlence yerlerinde halkı eğlendiren, güldüren ve şenliklere renk katan eğlence kollarını (gruplarını) da anlatmıştır. Bunlar, İstanbul'da bulunan çeşitli etnik gruplara ait topluluklardır.

OYUNCULAR, ÇALICILAR VE GÜLDÜRÜCÜLER ESNAFI

İstanbul şehrinde Osmanlı sultanlarının bir düğününde veya fetih şenliklerinde, ferman günlerinde ve başka ileri gelenlerin sünnet düğünlerinde 200-300 adam, okuyucu, sazıcı, çalıcı, rak-

sçı, takdimci, tefçi, güldürücü, taklitçi ve maskara yetmiş tastaan geçmiş zehir gibi şehir oğlanları bir yere toplanıp bu düğünlerde bir gün bir gece iki gün beş gün oynayıp her gecesine hane sahibinden bir kese kuruş alırlar. Düğünde mevcut bulunan dostlardan her oyun sırasında def ile parsayı toplayıp sabaha dek bazı düğünde bin kuruş toplar oyuncu üstadlar vardır. Onlar iki üç yüz kimse olduğundan onlara kol derler, seyirlik kavimdir. Eğer bunları da gördüğümüz derece anlatsak sitayişname-i mutribân adında bir kitap olur. Bu oyuncular esnafı on iki koldur.

Önce, oyuncuların başı Parpul Kolu: 300 adamdır, ama çoğunlukla bunların okuyucu, çalıcı ve raksçı dilberleri Balatşah Mahallesi Çingenerleridir. Söz ebesi bir alay cihan rindi oyuncularlardır.

İkinci, Ahmed Kolu: 300 neferdir. Bunlar da Balat'ta olurlar. Taklitçi veled-i zinaları ve güneş parçası raksçılarından Mazlum Şah, Küpeli Ayyaz Şah, Saçlı Ramazan Şah, Küçük Şahin Şah, Memiş Şah, kardeşi Bayram Şah, hep şahbaz, şehnaz oğlanları idi. Önderleri Dışlek Hasan, Boynukısa Hacı ve Çağnabâzı kol sahibi Pehlivan Ahmed'dir ki fenninde zamanının yıldızı idi.

Üçüncü, şehir oğlanı Kapıcıoğlu Osman Kolu: 400 neferdir. Bunlarda asla Çingene yoktur. Bir alay cihan rindi Amr-ı Ayyâr köçegi, düzenbaz şehir oğlanları idi. Her biri zamanın biricigi, okuyucu, çalıcı ve taklitçilerdir ki cihan nedimleri bunların yanında dilsiz lâl olur.

Dördüncü, Servi Kolu: Nefer 300, bunlarda Çingene, Rum, Ermeni ve Yahudi haramzadeleri vardır ki her biri yetmiş ağ yırtmış rind-i cihanlardır.

Beşinci, Baba Nazlı Kolu: Nefer 200. Çingene ve şehir oğlanları şakileridir. Baba Nazlı gemici oyununda cihanın şeytanıdır, oğlu Arnavut Kasım, taklitçilikte söz sahibi maskara idi. Raksçılarından Çâker Şah, Şeker Şah ve Süglün Şah adlı oğlanlardır ki padişah bilmektedir. Zira her biri diba, ipekli ve sırmalı etekliklerini kuşanıp muhabbet meydanına çârpâreleriyle Acemâne tarz-ı raks edip döndüklerinde gören düşkünler hayran olup her köşeden hû sesi ile düğün evi nur dolar.

Altıncı, Zümriü Kolu: 300 nebtiz. Yedikule, Narlıkapı ve Sulu Manastır Rumları, Ermenileri ve şehir oğlanları toplanıp bir kol olmuşlardır. Ama raksçılarından Sakız mahbubu, sırma saçlı, ceylan gözlü sürmeli Dimitraki, Lefteraki, Yanaki ve Mihayilaki adlı Rum oğlanlarıdır ki İstanbul şehri içre velvele verip nice adamın varını ve malını yiyip bir hasır üzerinde koymuşlardır. Bunlar Rumlara dair simitçi, haraççı, yuvacı ve gümüş arayıcı taklitlerinde ve Rum şarkıları okumada ustadırlar.

Yedinci, Çelebi Kolu: Nefer 200. Bunların önderleri bir dilbere âşık olup babasından kalan 100 bin kuruş malı bu çengiliğe sarf edip o kadar değerli taşlı cevahir koşumlar ve her fende usta okuyucu, çalıcı ve taklitçiler ile on iki adet saf nur, parlayan güneşe benzer güneş parçası rakkaslar peyda etti ki her birinin bir işvesi bir an cana değeri. Önce Can Memi Şah, Zalim Şah, Hurrem Şah, Fitne Şah, Yusuf Şah ve Mirza Şah bir Çerkez oğlanı idi, gerçekten melikten eşref idi. Bunlar İstanbul içre meşhurdular, Murad Han huzurunda fasıl edip meşhur oldular.

Sekinci, Akide Kolu: Nefer 300. Önderleri Pehlivan Eyyûb'dur ki şair, katip, zarif okuyucu ve seyyah idi. İstanbul halkının bu işe iltifatlarını görüp üç bin riyal harcayarak bir kol oluşturdu ki binde bir oldu. Cana yakın olup nimeti bol olduğundan bütün maarif erbabı başına toplanıp büyük bir topluluk olup bir

Levni. Sürnâme-i Vehbî. vr. 171b.
Mehter tasviri.

ayda Sultan İbrahim Han'ın haberi oldu. Zira iyi konuşan, bin hünerli maarif erbabı, usta okuyucu, çalıcı, taklitçi ve çalgıcıları vardır. Özellikle Süğlün Şah'ı, Mahmud Şah'ı ve Edirneli Ahmed'i, Çerkez Şah'ı ve Nazlı Yusuf'u, bu ay parçası tazeler diba, ipekli, sırmalı ve çârâb eteklikler ile muhabbet meydanında İrem bağı tavusu gibi süzülüp dolaştıklarında insan hayran olup vurulur. Zira her biri büklüm büklüm, kıvrım kıvrım misk ve amber kokulu kaküllerini dağıttıklarında dağınık kakülleri gibi gören âşıkların da akılları dağılır. Bir bahçe ve bahçıvan Gürcü taklidi yaptılar ki acayıptır.

Dokuzuncu, Cevahir Kolu: Nefer 200. Bunlar Galata'da oturan cevahirci, kuyumcu Rum ve Ermeniler olduğundan cevahir kolu derlerdi. Bunlar da Rum ve Ermeniler ki cihan süsleridir. Her biri sanatında zamanının yeganesi oyuncularıdır.

Önce ser-çeşmeleri Pehlivan Laskari derler bir taze cevahir dilberdir, çağanabâzlıkta, pişekarlıkta, kısaca her oyunculukta tat veren bu cevahiridir ve güzel sesli usta okuyucu ve taklitçidir. Kardeşi Üşküli, Ermeni taklitte eşsizdir. Vasiloglu, Çingene taklidinde eşsizdir.

Kısaca 47 adet taklit icat edip oyunculuk işine bir gayrı renk ve tat verip bütün aletlerini mücevherle donatıp Cevahir Kolu demekle meşhur olmuşlardır. Her taklitlerinde adam gülmeden yorulur. Seçkin ve müstesna Rum ve Yahudi çocuğu rakkas tazeleri var ki sanki her biri birer muğan melikleridir.

Bunlardan Arslan Şah bir amansız güzeldir ki sanki Yezidî aslandır. Avlamak isteyen mahbup dostlara Kağan Arslan gibi bir baksa o âşıkı aslanca avlardı.

Yavru Habib de levendane kesim, boy bos yerinde, ahu, ceylan sürmeli nergis gözlerini süzüp âşık bir süzebolu baksa kirpiği okuyla nice tutkunları vurup yaralamadan nice gönül oyunları edip âşıkı avlardı. Bu gibi gönül uğrusu on iki adet rakkasçı tazeleri vardı ki her biri bir Rum haracı değer Rum civanları idi. Her bir rakkasları dil ü can ile âşıkın gönlünü alıp dilsiz eder, ta bu merteye güzelleri vardır.

Onuncu, Patakoğlu Kolu: 300. Hepsî Yahudilerdir, ama dinsiz maskaralardır, gerçekten diğer kollara rağmen üstadlardır. Özellikle sâzendeleri meşhurdur. Rakkasları da kötü değildir, ancak ânları yoktur.

On birinci, Haşota Kolu: Nefer 105. Bunlar da tamamen Yahudilerdir, ama bu kolda seçkin rakkaslarından Samurkaş, Deşeniko, Sinor Yako ve İsrail, nice canı esir etmiş bir Yahudi yavru idi.

On ikinci, Samurkaş Kolu: 200 neferdir ve hepsî Yahudilerdir. Bu Yahudi kollarının ünlerinin sebebi odur ki bütün hokkabaz, sürahîbâz, küzebâz, kadehbâz, ateşbaz, şebbâz, perendebâz, mihrebâz, sinibâz, taklabâz, güllerbâz kısaca bütün oyun hünerleri bunların kollarında mevcut olup ta sabaha dek minnetsiz fasıl ederler ve bir gecede yüz kuruşa kanaat ederler.

Sözün kısası yukarıda anılan 12 çengi kolları, var kuvveti pazıya getirip birbirlerinin kollarına zorla çeşit çeşit hüner göstererek bütün dilberleri ibrişimlere gark olup çeşitli raklar ve şakalar ile her bir kol birer sanat icra ederek Hüseyin-i Baykara fasılları edip Alayköşkü dibinden geçerler. Osmanlı devletinde değil, Âdem'in yeryüzüne inişinden beri bu yukarıda yazılan hânendelere, sâzendelere ve bu çengilere bir padişah malik olmamıştır, ancak IV. Murad Han zamanında olmuştur ki her bir esnafı birer ülkenin en seçkinleridir. Z